

До разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12471
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, вул. М. Кривоноса, м. Тернопіль)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Прийдуна Степана Васильовича

на дисертаційне дослідження **Танавського Ігоря Павловича** на тему:

**“УКРАЇНА І ТУРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА: ЕВОЛЮЦІЯ МІЖДЕРЖАВНИХ
ВІДНОСИН (1991–2021 РР.)”**,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність проблематики дослідження. Трансформація ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин за підсумками завершення холодної війни та розпаду СРСР ознаменувалась не лише процесом міжнародної суб'єктивізації нових незалежних держав, але й істотними змінами геополітичного статусу держав, які претендували на регіональне лідерство, однак в умовах біполярного протистояння між СРСР і США мали обмежені можливості проектування своїх геостратегічних цілей у відповідних регіонах. В умовах нової постбіполярної геополітичної реальності після 1991 р. простежується істотна активізація таких претендентів на регіональне лідерство, які поєднують вигідне географічне розташування, демографію та культурно-історичну спадщину з метою перерозподілу сфер впливу. Яскравим прикладом цих процесів є Турецька Республіка, яка після 1991 р. систематично розширює свій вплив на тюркомовні

пострадянські республіки (пантюркізм) та держави, які колись входили до складу Османської імперії (неосманізм), не менш важливим у цьому контексті для Анкари є Чорноморський регіон. У цьому контексті ключове значення Турецька Республіка відводить українському вектору зовнішньої політики. Україна як найбільш впливова держава пострадянського простору після здобуття незалежності формувала власну зовнішньополітичну стратегію, яка передбачала помірковане дистанціювання від участі в геополітичних проєктах Кремля, спрямованих на реінтеграцію СРСР, а з іншого, враховуючи залежність від російських енергоносіїв та економічних зв'язків, продовжувала в геополітичному плані істотно залежати від Москви, що актуалізувало пошук держав зі спільними завданнями в умовах нової геополітичної реальності. Відсутність спірних питань між Києвом та Анкарою та перспективи економічної співпраці сприяли динамічному процесу інституалізації двосторонніх міждержавних відносин. Очевидно, що актуальність цієї співпраці особливо зросла після початку російської агресії проти України. В умовах російсько-української війни Туреччина, виходячи з своїх геополітичних інтересів (членство в НАТО, економічні зв'язки з РФ, загроза порушення балансу сил в чорноморському регіоні після спроби анексії АР Крим) зайняла особливу позицію, з одного боку, – це неприєднання до західних санкцій проти РФ, з іншого – це військова й економічна підтримка України, її територіальної цілісності та суверенітету. Така позиція обумовлюється прагненням відігравати роль посередника у врегулюванні російсько-української війни (стамбульські переговори у березні 2022 р.).

Враховуючи цю особливу позицію Туреччини щодо російсько-української війни, важливість українсько-турецької співпраці в різних сферах та в умовах подальшого динамічного демонтажу ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин досить актуальною є необхідність у комплексному аналізі та переосмисленні еволюції українсько-турецьких відносин від початку здобуття Україною незалежності до початку повномасштабної фази російсько-української війни. Це дозволяє простежити характерні тенденції українсько-турецьких відносин, визначити ключові детермінанти інтенсивності та результативності

міждержавних відносин між Україною та Туреччиною у різних аспектах на різних етапах, а головне змодельовати подальшу роль Анкари у відновленні територіальної цілісності й суверенітету нашої держави й стабілізації ситуації в регіоні в цілому.

Саме ці питання є об'єктом дисертаційного дослідження Ігоря Танавського, який розкриває ключові аспекти двосторонніх міждержавних відносин України і Турецької Республіки протягом 1991–2021 рр.

Наукова новизна роботи дисертаційного дослідження полягає у розробці цілісної концепції еволюції міждержавних відносин України та Туреччини у 1991–2021 рр. як завершеного історичного етапу. На основі залучення широкого пласту нових джерел автором представлено системну періодизацію двосторонньої взаємодії, що дозволило подолати фрагментарність попередніх наукових розвідок. Доведено визначальну роль договірно-правової бази у трансформації міждержавних зв'язків: від етапу первинної легітимізації відносин до сучасного формату стратегічного партнерства. Важливим науковим внеском є здійснена автором систематизація геополітичних, безпекових та економічних чинників, що дозволило виявити об'єктивні закономірності, суперечності реалізації ключових форм українсько-турецького співробітництва.

Оцінка змісту та структури дисертації. Здобувачем чітко й логічно сформульовано мету дисертаційного дослідження, виокремлено ключові науково-дослідницькі завдання, які повністю відповідають структурі та змісту дисертації. Лаконічністю й вичерпністю відзначаються сформульовані об'єкт і предмет дослідження.

У **першому розділі** автор здійснює історіографічний огляд, аналіз джерельної бази та обґрунтовує теоретико-методологічні засади проблеми дослідження. Автор систематизує історіографію проблеми за проблемно-тематичним принципом: першу групу становлять дослідження політичного та безпекового виміру двосторонніх відносин; другу групу складають праці економічного та інтеграційного скерування, в яких досліджується договірно-правова база, діяльність міжурядових структур і розвиток торговельно-економічних зв'язків;

третю групу – дослідження культурно-освітніх і гуманітарних взаємин між Україною і Турецькою Республікою. Дисертант акцентує увагу на поступовій еволюції історіографічного дискурсу українсько-турецьких відносин: від описових фіксацій становлення дипломатичних контактів до комплексних міждисциплінарних інтерпретацій їхнього політичного, економічного, безпекового та гуманітарного вимірів. Узагальнюючи аналіз стану наукової розробки проблеми за територіально-тематичним принципом, дисертант зазначає, що “українські вчені зосереджують увагу на питаннях європейської інтеграції та безпеки Чорноморського регіону, тоді як турецька наукова думка акцентує на концепції “активного нейтралітету”, енергетичній дипломатії та кримськотатарському факторі як “природному містку” між державами. Західна історіографія переважно розглядає українсько-турецький діалог крізь призму відносин обох країн із російською федерацією та НАТО” (с. 64).

Сформована автором джерельна база відзначається системністю та логічною класифікацією. Зокрема у роботі виокремлено: 1) нормативно-правові акти стратегічного значення, що заклали основи партнерства; 2) масив галузевих угод, що регулюють ключові вектори економічної та технологічної взаємодії; 3) документи у сфері оборони та регіональної безпеки; 4) міжвідомчий інструментарій технічного та фінансового регулювання; 5) комплекс джерел, що засвідчують інтенсифікацію гуманітарних і наукових зв'язків. Така структуризація дозволила здобувачеві всебічно висвітлити багатоаспектність українсько-турецьких взаємин.

Методологічна основа дисертації окрім аналізу наукових підходів, принципів і методів пізнання включає концептуалізацію базового понятійно-категоріального апарату. Здобувачем чітко охарактеризовано зміст ключових дефініцій – від загальних категорій “зовнішня політика” та “міждержавні відносини” до специфічних конструктів “стратегічне партнерство” й “національні інтереси”.

Другий розділ присвячено аналізу політичного й безпекового виміру двосторонніх міждержавних відносин Україна-Турецька республіка. Автор обґрунтовує тезу, що основою цих аспектів українсько-турецьких відносин стало

формування спільних безпекових інтересів у Чорноморському регіоні, зокрема Крим, який автор характеризує як центральний елемент відносин, який для Анкари став ефективним інструментарієм зміцнення власного впливу в регіоні без відкритою конфронтації з Москвою, але водночас обмежуючи її вплив у Чорному морі. Натомість для України пріоритетність турецького вектора зовнішньої політики обумовлювалась необхідністю стримування регіональних викликів, зокрема українсько-російських конфронтацій. Особливо актуальним є параграф 2.3. Трансформація безпекового партнерства в умовах російської агресії проти України, в якому автор простежує трансформацію українсько-турецьких відносин від багатосторонніх екологічних та економічних проєктів до жорсткого безпекового порядку денного, яка зумовлювалась початком російської агресії проти України й спробою анексії АР Крим. Автор зазначає, що українсько-турецьке партнерство після анексії Криму набуло ознак асиметричного альянсу, де Туреччина виступає гарантом стабільності протоків, а Україна – передовою лінією оборони проти мілітаризації регіону (с. 114). Не менш актуальним є обґрунтування і розвиток концепції “активного нейтралітету” Туреччини після 2014 р., відмова від приєднання до західних санкцій, збереження інтенсивних економічних й енергетичних зв’язків (“Турецький потік” та АЕС “Аккую”) у поєднанні з активним військово-технічним співробітництвом з Україною (БПЛА Bayraktar TB2, Угода про військово-фінансове співробітництво 30 грудня 2016 р.). Важливою є підтримка євроінтеграційних прагнень України, участь Анкари у Кримській платформі та спільні позиції щодо війни в Нагорному Карабасі.

Одним із ключових пріоритетів українсько-турецьких відносин у досліджуваній період було економічне співробітництво, ключові аспекти еволюції якого дисертант здійснює у **третьому розділі** кваліфікаційної роботи. Скрупульозний аналіз становлення інституційно-правового забезпечення економічного співробітництва між Києвом і Анкарою розглядається автором не лише в межах двосторонніх міждержавних відносин, автор акцентує увагу на участі України в ОЧЕС як альтернативі СНД, натомість для Анкари цей геополітичний проєкт став важливим чинником зміцнення власного геополітичного статусу, що

зміцнювало її переговорні позиції у відносинах із Європейським Союзом через демонстрацію ролі регіонального лідера. Автор акцентує увагу на ролі російського чинника в українсько-турецьких відносинах, зокрема протидії Москви реалізації проекту нафтопроводу систему Джейхан–Самсун. Торговельно-інвестиційне партнерство між Києвом та Анкарою дисертант розглядає в контексті співпадіння євроінтеграційних прагнень України і Туреччини в частині доступу до ринку ЄС. Параграф 3.3. Економічна взаємодія в умовах геополітичної нестабільності та воєнних викликів у руслі концепції “активного нейтралітету” розкриває особливості економічного співробітництва між Україною і Туреччиною в умовах російсько-української війни, здобувач акцентує увагу на запуску “Турецького потоку” у 2020 р., що істотно знизило транзитну суб’єктності України та вимагало пошуку нових механізмів інтеграції в європейський енергетичний ринок. Водночас економічна взаємозалежність з Україною стала для Туреччини інструментом стримування російської монополії на Чорному морі, що остаточно закріпило за Києвом статус стратегічного економічного партнера.

Четвертий розділ дисертаційного дослідження сфокусовано на аналізі гуманітарного, культурного та освітнього вимірів двосторонніх міждержавних відносин Україна-Турецька республіка. Автор акцентує увагу на ролі Турецьке агентство зі співробітництва та координації (ТІКА) як ключового інструментарію “м’якої сили” Турецької Республіки в Україні, яка є досить багатогранною: від реставрації об’єктів історико-культурної спадщини в Криму – до модернізації освітньої та медичної інфраструктури в регіонах, така діяльність має на меті не лише формувати позитивний імідж держави-благодійника, а й вибудувати стійку мережу горизонтальних зв’язків з українським суспільством, що в умовах геополітичної турбулентності стає вагомим недержавним стабілізатором стратегічного партнерства та ефективним засобом поширення турецьких культурно-ціннісних орієнтирів. Очевидно, що російсько-українська війна вимагала активізації й розширення інструментаріїв “м’якої сили” Туреччини: від участі в наданні Україні Томосу до посередництва у звільненні А. Чийгоза та І.

Умерова. Особливо актуальним є аналіз інтенсифікації інституціоналізації співпраці між закладами вищої освіти.

Узагальнювальні **висновки** дисертації є самостійними, науково верифікованими та змістовно релевантними меті й завданням дисертаційної роботи. Викладені результати логічно випливають із проведеного аналізу та підкріплені переконливою доказовою базою.

Дискусійні аспекти та зауваження. Позитивно оцінюючи загальний науковий рівень рецензованої дисертації, вважаємо за доцільне зупинитися на певних дискусійних аспектах та висловити низку зауважень і побажань, спрямованих на подальше розкриття потенціалу теми:

1. відзначаючи значну роботу здобувача щодо підбору, опрацювання й історіографічного аналізу, акцентуємо увагу на доцільності розширення наукових праць іноземних дослідників, особливо західних, зокрема теоретиків постбіполярної системи міжнародних відносин;

2. джерельний комплекс, представлений автором здебільшого носить нормативно-правовий характер, було б доцільно доповнити його спогадами українських, турецьких та західних посадових осіб, дипломатів і політиків;

3. в контексті аналізу еволюції двосторонніх міждержавних відносин Україна-Турецька Республіка автор зосереджується на висвітленні російського чинника, однак у роботі відсутній системний аналіз впливу ключових внутрішньополітичних трансформацій всередині обох держав на двосторонні відносини;

4. у роботі автор детально аналізує роль ОЧЕС для українсько-турецьких відносин, однак не представлена позиція Анкари щодо геополітичних ініціатив України на пострадянському просторі, зокрема ГУАМ.

Більшість висловлених зауважень спрямовані на окреслення перспектив подальшого опрацювання теми й не заперечують наукової новизни роботи, яка характеризується самостійністю, системним і комплексним осмисленням проблеми дослідження та науковою достовірністю одержаних результатів.

Загальний висновок. Загалом дисертаційне дослідження Танавського Ігоря на тему: "Україна і Турецька Республіка: еволюція міждержавних відносин (1991–

2021 рр.) ” повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН №759 від 31.05.2019 р.) та Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (в редакції Постанови КМУ №507 від 03.05.2024 р., а її автор Танавський Ігор Павлович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного

педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

Степан ПРИЙДУН

Підпис *Гуржович С.*
з а с в і д ч у ю:
Начальник відділу кадрів *С. Гуржович*

